

TÜRKÇE VE DİL BİLGİSİ

SÖZCÜK TÜRLERİ (İSİM SOYLU SÖZCÜKLER)– 2

SÖZCÜK TÜRLERİ (İSİM SOYLU SÖZCÜKLER)

İSİM SOYLU SÖZCÜKLER

ADLAR (İSİMLER)

⦿ Evrendeki canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, durumları, olguları, bütün bunların birbiriyle olan ilgilerini karşılayan sözcüklere ad (isim) denir.

Varlıklara Verilişine Göre Adlar

Özel Adlar:

⦿ Dünyada bir benzeri daha olmayan, tek bir varlığı karşılayan adlardır.

» Hasan, Yurdakul, Türk, İran, Venüs, İstanbul, Beşiktaş, Asya, Akdeniz, Tuz Gölü, Ağrı Dağı, Tutunamayanlar, İstiklal Marşı, Halı Dokuyan Kız, Karabaş...

Cins Adlar (Tür Adları):

- ⦿ Aynı türden varlıkların tümünü karşılayan adlardır.
- » Silgi, bardak, televizyon, ayak, yüz, parmak, armut, ayran, siyah, öğretmenlik, yol, hava, kış, yaz, cüce, masal...

Varlıkların Oluşuna Göre Adlar

Somut Adlar:

- ⦿ Beş duyu organımızdan herhangi biriyle algılanabilen varlıkları karşılayan adlardır.
- » ses, ışık, sıcak, ağaç, koku, toprak, el, masa, tahta, çanta, kutu, defter, kalem, çiçekler, top, gaz, üzüm, tuşlar, kuş...

Soyut Adlar:

- ⦿ Beş duyu organımızdan herhangi biriyle algılanamayan ancak varlığını kabul ettiğimiz kavram ve varlıkları karşılayan adlardır.
- » aşk, sevgi, korku, cesaret, ruh, melek, rüya, hayal, mutluluk, güzellik, sevinç, Tanrı, iyilik, zekâ, keder, akıl...

Varlıkların Sayılarına Göre Adlar

Tekil Adlar:

⦿ Çoğul eki (-ler / -lar) almamış, aynı türden tek bir varlığı karşılayan adlardır.

» kitap, çiçek, masa, sporcu, keçi, ağaç, dolap, mevsim, hafta...

Çoğul Adlar:

⦿ Çoğul eki (-ler, -lar) alabilen, aynı türden birden çok varlığı karşılayan adlardır.

» kitaplar, çiçekler, masalar, sporcular, keçiler, ağaçlar, dolaplar, mevsimler, haftalar...

Topluluk Adı:

⦿ Biçimce tekil (çokluk eki almamış), anlamca birden çok varlığı karşılayan adlardır.

» ordu, takım, sürü, demet, orman, aile, meclis, kabile, ulus, kurul.....

AD (İSİM) TAMLAMALARI

⦿ En az iki adın çeşitli ilgilerle bir araya gelerek oluşturdukları söz gruplarıdır. Ad tamlamaları; genellikle ilk unsuru tamlayan, ikinci unsuru da tamlanan olacak şekilde oluşturulur.

» bahçenin duvarı

tamlayan tamlanan

» matematik kitabı

tamlayan tamlanan

Tamlayan (İlgi) Ekleri: -ın/-in/-un/-ün

Tamlanan Ekleri: -ı/-i/-u/-ü, -m, -n, -mız, -nız, -leri

Belirtili Ad Tamlaması

⦿ Tamlayanın ve tamlananın ek aldığı isim tamlamalarıdır. Tamlayan ilgi hâli eki (-ın/-in/-un/-ün), tamlanan da iyelik eklerinden birini (-ım, -ın, -ı, -sı, -ımız, -ınız, -ları) alır.

» **şehrin caddeleri**, **onun kitabı**, **yağmurun sesi**

Belirtisiz Ad Tamlamaları

- ⦿ Tamlayanın ek almadığı, yalnız tamlananın ek aldığı ad tamlamasıdır.
- » gazete sayfası, okul forması, sohbet konusu

Zincirleme Ad Tamlamaları

- ⦿ En az üç adın aitlik ilgisiyle birbirine bağlandığı tamlamalardır. Tamlayan ya da tamlanan veya her ikisi de kendi içinde tamlama oluşturur.
- » Araba koltuğunun lekesi
(araba koltuğu + koltuğun lekesi)
- » Bahçe kapısının kolunun şekli
(bahçe kapısı + kapının kolu + kolun şekli)

SIFATLAR (ÖN ADLAR)

- ⦿ İsimlerden önce gelerek onların niteliklerini, durumlarını, sayılarını ve ölçülerini belirten sözcüklere sıfat (ön ad) denir. Sıfatlar ad soylu sözcüklerdir.
- » güzel teklif, kıvrımlı yol, bir elma, birkaç öğrenci, kaçınıcı kat, bu model
- ⦿ Sıfatlar niteleme ve belirtme sıfatları olmak üzere iki başlıkta ele alınır.

Niteleme Sıfatları

- ⦿ İsimlerin önüne gelerek onların renklerini, durumlarını ve biçimlerini gösteren sıfatlardır. "Nasıl?" sorusunun cevabı niteleme sıfatını verir.
- » **Yırtık pırtık** elbiseleriyle pek de pejmürdeydi.
- » Onunla **ıslak** caddeleri yürüdük sessizce.

Belirtme Sıfatları

- ⦿ Adların önüne gelerek onları işaret, sayı, belirsizlik ve soru yönüyle belirten sıfatlardır.
- » **Bu** düşünceleri, **bir** ok gibi beynini yaralıyor; **nasıl bir** geleceğe yelken açtığını sorgulatıyordu.
- ⦿ Belirtme sıfatları dört başlıkta ele alınır.

İşaret Sıfatları:

- ⦿ İsimlerden önce gelerek onları işaret yoluyla belirten ve "Hangi?" sorusuna cevap veren sıfatlardır. "Bu, şu, o, öteki, beriki..." gibi sözcükler, ismi belirttiğinde işaret sıfatı olur.
- » Seninle **şu** yolda karşılaşmıştık.
- » Evet, evet; **o** binada patlama olmuştu.

Sayı Sıfatları:

⦿ İsimlerden önce gelerek onların sayılarını, sıralarını, eşit bölümlerini, parçalarını belirten sıfatlardır.

» Raftaki **onuncu** kitabı alabilir miyim?

» Pastadan **birer** dilim yedik hepimiz.

⦿ Sayı sıfatları dört başlığa ayrılır.

Asıl Sayı Sıfatları: Varlıkları, hiçbir ek almadan tam sayı olarak belirten sayı sıfatlarıdır. "Kaç?" sorusuna cevap verir.

» Mayıs ayı **otuz bir** gün çekiyor. (Kaç gün?)

Sıra Sayı Sıfatları: İsimlerin sıra bakımından sayılarını belirten sayı sıfatlarıdır. "Kaçınıcı?" sorusuna cevap verir.

» Evliliklerinin **onuncu** yılındaydılar. (Kaçınıcı yıl?)

Üleştirme Sayı Sıfatları: Varlıkların eşit olarak paylaşılmasını belirten sayı sıfatlarıdır. "Kaçar?" sorusuna cevap verir.

» Onlara **dörder** elma verdim. (Kaçar elma?)

Kesir Sayı Sıfatları: İsimleri kesirli bir biçimde belirten sayı sıfatlarıdır. "Kaçta kaç?" sorusuna cevap verir.

» Krediye **yüzde on** faiz uygulanmış. (Kaçta kaç faiz?)

📌 NOT

✓ Varlıkların sayılarını toplu olarak belirten sıfatlar da sayı sıfatı olarak kabul edilir. Bu tarz sıfatlar **topluluk sıfatları** olarak adlandırılır. Bu sıfatların belirttiği isimler çoğul eki alabilir.

» **ikiz** bebekler, **üçüz** danalar

Soru Sıfatları:

⦿ Varlıkları soru yoluyla belirten sıfatlardır.

» Yazın en çok **hangi** meyveyi seversin?

» Parkta **nasıl** bir gün geçirdiniz?

Belgisiz Sıfatlar:

- ⦿ Adların önüne gelerek onları tam olarak değil de aşağı yukarı, belli belirsiz belirten sıfatlardır.
- ⦿ "Birkaç, bazı, bir, hiçbir, birçok, biraz, birtakım, kimi, çoğu, fazla, tüm, her..." gibi sözcükler, belgisiz sıfat olarak kullanılır.
- » Mutlaka **bir** gün sizi görmeye geleceğim.

Unvan Sıfatları

- ⦿ Özel isimlerle birlikte kullanılan meslek, akrabalık, unvan, saygı ve lakap bildiren ifadeler de sıfattır. Bu sıfatlar, unvan sıfatları olarak adlandırılır.
- » **Öğretmen İlber, Gazi Osman, Nene Hatun**

Sıfatlarda Küçültme (Küçültme Sıfatı)

- ⦿ Sıfat olan sözcüklere "-ca/-ce, -cık/-cik, -cak/-cek, -(ı)msı/-(i)msi; -(ı)mtırak" ekleri getirilerek yapılan sıfatlardır.
- » **minicik** eller, **sarımsı** renk, **irice** kırlangıç, **büyücek** memuriyet

Sıfatlarda Pekiştirme (Pekiştirme Sıfatları)

⦿ Niteleme sıfatlarının anlam bakımından güçlendirildiği sıfatlara pekiştirme sıfatları denir. Sıfatlarda pekiştirme, iki yolla yapılır:

→ Niteleme sıfatının ilk ünlü harfinden sonra "m, p, r, s" harflerinden uygun olanı konulup kalan heceler yerine bu sıfatın tamamı yazılarak yapılır.

» sıcak çay → **sımsıcak** çay

» sağlam ağaç → **sapasağlam** ağaç

→ Aynı sözcüğün tekrarıyla oluşturulan ve sıfat görevinde kullanılan ikilemelerle yapılır.

» **sulu sulu** elmalar, **uzun uzun** yollar

SIFAT TAMLAMALARI

- ⦿ Bir sıfat ile bir ismin oluşturduğu söz gruplarına sıfat tamlaması denir.
- ⦿ Sıfat tamlamalarında önce sıfat sonra da isim gelir. Sıfat tamlayan, isim de tamlanandır.
- ⦿ Tamlayan da tamlanan da birden çok sözcükten oluşabilir.
 - » yalnız kadın → sıfat tamlaması
sıfat (t.yan.) isim (t.nan)
 - » bazı insanlar → sıfat tamlaması
sıfat (t.yan.) isim (t.nan)
- 📌 **NOT**
- ✓ Sıfat tamlamaları, isim tamlamaları gibi iyelik veya ilgi eki almaz. Bu yönüyle sıfat tamlamaları ile isim tamlamaları birbirinden ayrılabilir.
 - » kırmızının ahengi
belirtili isim tamlaması
 - » kırmızı ahenk
sıfat tamlaması

ZAMİRLER (ADILLAR)

- ⦿ İsimlerin yerini tutan, isimlerin yerine kullanılabilen, isimlerin aldığı tüm çekim eklerini alabilen sözcük ya da ekler zamir (adıl) denir.
 - » Ayşe ve Melike tiyatro kulübüne üye oldular. (Onlar)
- ⦿ Zamirler sözcük hâlinde ve ek hâlinde olmak üzere iki başlık altında ele alınır.

Sözcük Hâlindeki Zamirler

Kişi (Şahıs) Zamirleri:

- ⦿ İnsan isimlerinin yerini tutan zamirlerdir. Türkçede kullanılan “ben, sen, o, biz, siz, onlar” sözcükleri kişi zamirleridir.
 - » **O** bizim evde kalıyor, **sen** de **onlarda** kal.
 - » **Biz** voleybol oynarken **onlar** futbol oynuyorlardı.

📌 NOT

- ✓ “Kendi” sözcüğü **dönüşlülük zamiridir** ve kişi zamiri olarak kabul edilir. “Kendi” zamiri, kişi zamirlerinden biriyle beraber kullanılırsa cümleye pekiştirme anlamı katar.
- ✓ Kendi işleriyle ilgilenecekmiş.
dönüşlülük zamiri (kişi zamiri)

İşaret Zamirleri:

⦿ Doğadaki varlıkların yerini işaret yoluyla tutan zamirlerdir. Türkçede kullanılan "bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, buraya, şuraya, oraya, burası, öteki, beriki" sözcükleri başlıca işaret zamirleridir.

» **Tablet** çalışmıyor ki. → **Bu** çalışmıyor ki.

📌 NOT

✓ "O" ve "onlar" sözcükleri, insan adlarının yerine kullanılırsa kişi zamiri, başka varlıkları belirtiyorsa işaret zamiri olur.

Belgisiz Zamirler:

⦿ İsimlerin yerini belli belirsiz tutan zamirlerdir. Hangi ismin, hangi varlığın yerini tuttuğu belli değildir. Türkçede kullanılan "herkes, bazıları, başkası, hepsi, biri, birkaçı, kimse, birçoğu, birazı, çoğu, öbürü" sözcükleri belli başlı belgisiz zamirlerdir.

» **Birçoğu** bunu inkâr etmişti, **birkaçı** da kabul etmişti.

Soru Zamirleri:

⦿ İsimlerin yerini soru yoluyla tutan zamirlerdir. Türkçede kullanılan “kim, kimi, ne, nereye, hangi, hangisi, kaç, kaçı...” sözcükleri, cümlede soru zamiri olarak kullanılmaktadır. Soru zamirleri ad çekim ekleriyle çekimlenebilir.

» Geçen yıl **kaçınız** ödül kazandı?

Ek Hâlindeki Zamirler

İlgi Zamiri:

⦿ Belirtili isim tamlamalarında, tamlayana gelerek tamlanan durumundaki adın yerini tutan ek hâlindeki “-ki” zamirdir.

» Dağın yamaçları da tepenink**i** kadar serindir. (tepenin yamaçları)

📌 NOT

✓ İlgi zamiri bulunurken sıfat yapan “-ki” ya da bağlaç olan “ki” ile karıştırılmamalıdır.

✓ Sınıftak**ileri** özledim. (ilgi zamiri)

✓ Sınıftaki**ki** arkadaşlarımı özledim. (sıfat yapan -ki)

✓ Sınıf **ki** arkadaşlığın mekânı. (bağlaç)

İyelik Zamiri:

- ⦿ Bir varlığın adının sonuna gelerek o varlığın kime, neye ait olduğunu bildiren ek hâlindeki zamirlerdir.
- » **İşiniz** geçim konusunda sizin için yeterli mi? (sizin işiniz)
- » **Sözleri** çok dokunaklıydı, salondaki herkes ağladı. (onun sözleri)

Şahıslara Göre İyelik Ekleri

1. tekil şahıs: -m / -ım / -im / -um / -üm
2. tekil şahıs: -n / -ın / -in / -un / -ün
3. tekil şahıs: -ı / -i / -u / -ü, -sı / -si / -su / -sü
1. çoğul şahıs: -mız / -miz / -muz / -müz
2. çoğul şahıs: -nız / -niz / -nuz / -nüz
3. çoğul şahıs: -ları / -leri

ZARFLAR (BELİRTEÇLER)

- ⦿ Bir fiilin, sıfatın, fiilimsinin veya kendi türünden bir zarfın anlamını nitelik, zaman, yer, ölçü, soru yönüyle etkileyen sözcüklere zarf (belirteç) denir.
 - » **Kışın** bu kahvehanede toplanırdık.
 - » Yemeği **zorla** bitirip masadan kalktım.
- ⦿ Zarflar beş başlıkta ele alınır.

Durum Zarfları

- ⦿ Fiilin veya fiilimsinin nasıl yapıldığını ve ne durumda olduğunu belirten zarflardır. Fiile veya fiilimsiye "Nasıl?" sorusu sorularak durum zarfları bulunur.
 - » Annesinin kucağına **koşarak** geldi.
 - » Geç kaldığından okula **koşa koşa** geldi.

Zaman Zarfları

- ⦿ Fiillerin ve fiilimsilerin anlamını zaman bakımından belirten zarflardır. Zaman zarfları fiile veya fiilimsiye "Ne zaman?" sorusu sorularak bulunur.
 - » **Akşam** size uğrayacağım, bilginiz olsun.
 - » **Otobüsten inerken** cüzdanını düşürmüş.

📌 NOT

- ✓ Zaman bildiren her sözcüğün zarf olduğu söylenemez. Eğer sözcük “Ne zaman?” sorusuna cevap vermiyorsa zarf değildir.

Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları

⦿ Fiilleri, sıfatları, adlaşmış sıfatları ve zarfları azlık-çokluk, nicelik, üstünlük, aşırılık ve derece bakımından belirten zarflardır. Miktar zarfları, belirttiği sözcüğe “Ne kadar?” sorusu sorularak bulunur.

- » Halime Hanım kursa epey gecikti.
- » En pahalı elbiseyi aldı biricik eşine.

📌 NOT

- ✓ “Daha” sözcüğü üstünlük zarfı, “en” sözcüğü de en üstünlük zarfı olarak adlandırılır.

Yer - Yön Zarfları

⦿ Fiillerin ve fiilimsilerin yerlerini ve yönlerini belirten zarflardır. Fiile ve fiilimsiye sorulan “Nere?” sorusunun cevabıdır. Genellikle “yukarı, aşağı, içeri, dışarı, ileri, geri, öte, beri” gibi sözcükler yer - yön zarfı olarak kullanılır.

- » Hızlı adımlarla merdivenlerden **yukarı** çıktı.
- » Şu koca arabayı biraz **geri** al!

📌 NOT

- ✓ Yer - yön zarfları “-i, -e, -de, -den” eklerini (hâl eklerini) almaz. Eğer yer - yön zarfları bu ekler ile beraber kullanılırsa zarf olmaktan çıkarak isim olur. Bu ekleri alan yer - yön anlamlı sözcükler, cümlede dolaylı tümleç olur.
- ✓ Bilgisayarı biraz ileri çek.
- ✓ Bilgisayarı biraz ileriye çek.

Soru Zarfları

- ⦿ Fiilleri soru yoluyla belirten zarflardır. Genellikle “nasıl, ne zaman, neden, niçin, ne kadar, ne, niye” gibi sözcükler soru zarfı olarak kullanılır.
 - » Partiye neden gelmedin?
 - » Niçin küstün bana şimdi?

EDATLAR (İLGEÇLER)

- ⦿ Tek başına anlamı olmayan, cümle içindeki sözcükler arasında değişik anlam ilgileri kuran ve cümleye çeşitli anlamlar kazandıran sözcüklerdir.
 - » Elli **kadar** kasayı tek başına taşıdı.
 - » Benim babam, aslan **gibi** adamdır.
 - » Onu çağırarak **üzere** davetiye hazırladık.
 - » Akşama **doğru** bir fırtına çıktı.
 - » O evin cephesi güneye **doğru** bakıyordu.
 - » Şu vazo ona **göre** daha da parlak.
 - » Adalar gezimizde fayton **ile** gezdik.
 - » **Ondan başka** kimse gelmemişti.
 - » Onu çağırarak **için** odaya gittim.
- ⦿ "Gibi, kadar, için, göre, üzere, rağmen, ancak, yalnız, ile, başka, karşı, doğru" gibi sözcükler, sözcük hâlindeki edatlara; "-e kadar, -den önce, -den sonra, -e göre" gibi ifadeler de eklerle öbekselen edatlara örnek verilebilir.

BAĞLAÇLAR

- ⦿ Tek başına anlamı olmayan; eş görevli sözcükleri, sözcük gruplarını, cümle ögelerini ve cümleleri birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir.
 - » Düzenli ve geniş bir salona aldılar bizi.
 - » Kalmak ile gitmek arasında kalmıştı.
 - » Okulun taksitleri ve elektrik faturası ödenecek.
 - » Etekleri tutuşmak ya da havalara uçmak ifadelerinden birini kullanabilirsin.
 - » Fala inanmam ama fırsat bulursam baktırmadan da yapamam.
 - » Halis bir şiir fena okunabilir lakin sahte bir şiir iyi okunamaz.
 - » Sinirlenerek ayağa kalktı ve hızlıca uzaklaştı.
- ⦿ “ve, veya, ya, ya da, yahut, veyahut, ile, yalnız, ancak, ama, fakat, lakin, ne var ki, de, bile, dahi, ki, öyle ki, oysa, oysaki, madem, mademki, meğer, meğerki, meğerse, yeter ki, hâlbuki, çünkü, hatta, yoksa, ne ... ne, ya ... ya, hem ... hem, bir ... bir, gerek ... gerek, ister ... ister” ifadeleri sıkça kullanılan bağlaçlardan bazılarıdır.

ÜNLEMLER

⦿ Sevinme, coşma, kızma, acıma, şaşma, korkma gibi duyguları anlatan; seslenme, buyruk gibi durumları bildiren ya da doğa seslerini yansıtan sözcüklere ünlem denir. Ünlem olan sözcükler, genellikle tek başına bir anlam ifade etmez.

- » **Vah vah**, öksüz kaldı yavrucak!
- » **Oh oh**, ne güzel olmuş!
- » **Ah** kardeşim **ah!** Bu sana yapılır mı?
- » **Aman** Allah'ım **aman!**
- » “**Ay**, ne güzel!” diye haykırdı.
- » Bıktım **be!** Gerçekten yeter artık!
- » **Ey** dertli vatanım, elveda!
- » **Eyvah**, derse geç kaldım!
- » **Hey** gidi günler! Ne güzel günlerimiz olmuştu.
- » **Oh be**, dünya varmış! Artık uyuyabilirim.

- » **Hey!** Buraya baksana! (Seslenme)
 - » **Dur,** o kâğıtlara elini dahi sürme! (Emir)
 - » **Gençler,** hepiniz sahneye bakın! (Hitap)
 - » **Dikkat!** Bahçede köpek var. (Uyarı)
- ⦿ "aa, ee, oo, ah, ey, of, uf, ah, ha, be, hah, hay, hey, vah, vay, pöh, püf, hop, tuh, tüh, yuh, yuha, aman, hişt, ayol, yahu, haydi, eyvah, bravo, aferin, yazık, hoppala, sakın, dur, dikkat vb." ifadeler sıkça kullanılan ünlemlerden bazılarıdır.